

КОРЕКЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ УМІНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Олефір Ольга,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

Гузь Яна, вчитель-логопед,
Початкова школа № 43 Полтавської
міської ради

У статті автором визначені теоретико-методологічні основи корекції лексико-семантичних умінь у молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення. Розкрито значення лексико-семантичної роботи у молодших школярів, а також основні завдання організації даної роботи. На основі аналізу літератури визначили основні напрями лексико-семантичної роботи в умовах інклюзії. Встановлено, що лексико-семантична робота в умовах інклюзії проводиться на різних етапах роботи з текстом.

Ключові слова: *лексика, молодші школярі, урок читання, тяжкі мовленнєві порушення, лексико-семантичні порушення.*

In the article the author defines the theoretical and methodological bases of correction of lexical and semantic skills in junior schoolchildren with severe speech disorders. The significance of lexical and semantic work in junior schoolchildren is revealed, as well as the main tasks of the organization of this work. Based on the analysis of the literature, the main directions of lexical and semantic work in the conditions of inclusion were determined. It is established that lexical and semantic work in the conditions of inclusion is carried out at different stages of work with the text.

Key words: *vocabulary, junior high school students, reading lesson, severe speech disorders, lexical and semantic disorders.*

Постановка проблеми. Аналіз спеціальної літератури та дані проведеного нами експериментального дослідження свідчить, що особливістю лексико-семантичного розвитку учнів із ТПМ є обмеженість, звуженість смислової структури слова, несформованість різних типів його значень (абстрактних, узагальнюючих, синонімічних, антонімічних, переносних), значно менший обсяг семантичних полів та більш низький (порівняно з нормою) рівень смислових зв'язків між словами, які організовують ці поля. Характерними також є труднощі розуміння та пояснення лексико-стилістичних засобів вираження змісту художніх творів. У зв'язку з цим актуальності набуває проблема розширення лексичних можливостей учнів із ТПМ в рамках освітнього процесу. Збагачення лексичного запасу учнів – це не стихійний, а спеціально організований процес, до якого залучається увесь персонал школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні дослідження науковців Н. Жукова, М. Кольцова, Р. Лаласва, І. Марченко, Н. Серебрякова, Є. Соботович, О. Олефір, Н. Чередніченко та ін. засвідчують, що недорозвиненість лексико-семантичних умінь призводять до обмеженості

словесних засобів спілкування різного ступеня вираження, а також недостатності засвоєння змістовної структури слова (лексичної семантики), що призводить до неправильного використання слів у власній усній та писемній продукції, а також до її недостатнього розуміння.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні методичних основ корекції лексико-семантичних умінь у молодших школярів із тяжкими мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзії.

Виклад основного матеріалу. Результати експериментальних даних вивчення особливостей лексичної складової мовленнєвої діяльності учнів 2–3 класів із ТПМ дали змогу визначити основні вимоги до корекції лексико-семантичних умінь в умовах інклюзії, а саме: основна увага в корекційній роботі спрямовується на формування розуміння семантики слів ужитих в прямому, абстрактному та переносному значеннях, шляхом пояснення їх значень, а також умінь використовувати їх відповідно до мовленнєвої ситуації; лексико-семантичному розвитку сприяє робота з формування вміння оперувати лексичними явищами (синонімії, антонімії, полісемії), що значно підвищує розуміння головної думки, моралі, висловлювання власної думки до подій, героїв, що зображені в текстах); провідна ідея корекційної роботи є збагачення не стільки кількісного, скільки якісного лексичного запасу. Цьому сприяє створення різноманітних комунікативних ситуацій, розробка та використання завдань та вправ, спрямованих на розвиток мовленнєвої активності учнів.

У роботі над уточненням і розширенням лексико-семантичної складової учнів можна визначити такі основні завдання:

1. Привернути увагу до лексичного значення слів.
2. Виховати умінь пояснювати їх семантику шляхом використання різних прийомів.
3. Сформувати умінь практичного використання слова у різних контекстах.

Урахувавши теоретично обґрунтовані складності механізму формування лексичної складової (В. Воробйова, І. Глущенко, О. Ревуцька, Н. Серебрякова, Л. Спірова, Л. Трофименко, І. Холодар, М. Шевченко), ми визначили основні напрями лексико-семантичної роботи в умовах інклюзії:

- 1) формування правильного розуміння значень окремих слів;
- 2) формування розуміння змісту слів, ужитих в узагальнюючому, абстрактному, прямому та переносному значеннях.;
- 3) формування та розвиток лексичних полів;
- 4) формування лексичної системності (антонімія, полісемія, синонімія);
- 5) формування вміння розуміти та використовувати лексичні та лексико-стилістичні засоби вираження змісту художніх творів (епітети, порівняння, фразеологізми).

При корекції лексико-семантичних умінь та навичок у молодших школярів із ТПМ в умовах інклюзії ми виокремили основні вимоги, передбачені навчальною програмою з розділу „Читання” [1; 2; 6] та Державним стандартом спеціальної освіти з освітньої галузі „Мова і читання”, а саме: учні повинні вміти після попередньої підготовки читати

плавно вголос правильно цілими словами і групами слів, усвідомлено (розуміти значення слів, зміст речень, цілого тексту), виразно, помічати в тексті незнайомі слова і з'ясовувати їх значення, звертаючись за допомогою до вчителя, словників до текстів, довідкової літератури, усвідомлено читати мовчки; наприклад, казка, оповідання, загадка, заголовок та уміти свідомо користуватися найпростішими літературознавчими термінами; практично розрізняти твори за окремими жанровими ознаками; уміти зіставляти вчинки персонажів, визначити за допомогою вчителя мотиви їхньої поведінки, визначити авторське ставлення до подій і персонажів, висловлювати власне ставлення до вчинків героїв, давати найпростішу морально-етичну оцінку ситуацій, спираючись на власний досвід; уміти виділяти в тексті складні для розуміння або нові слова, з'ясовувати їх значення, ставити запитання до тексту, користуватися додатковою інформацією, знаходити в тексті ключові (опорні) слова, важливі для розуміння змісту; уміти аналізувати описи предметів, явищ за опосередкованими уявленнями та по пам'яті, звертаючи увагу на відповідність дійсності зображених у них ознак; розуміти слова з абстрактним значенням, образні вислови, виявляти інтерес до з'ясування їх значення, послідовно, логічно висловлюватися та правильно використовувати слова в конкретному та переносному значеннях, змістовно, виразно, граматично правильно, логічно висловлюватися, переказувати прочитане, брати участь у бесіді, діалогах, розуміти і пояснювати образний смисл речень, приказок, прислів'їв, правильно інтонувати власне живе мовлення, використовувати в ньому засвоєну лексику; виявляти інтерес і здібності до словесної творчості; мати досить розвинений фонематичний аналіз і синтез, здійснювати логічні завдання з групування, класифікації лексики, вчинків героїв, засобів виразності та ін., користуватися смисловою здогадкою; уміти помічати і виділяти засоби художньої виразності (епітети, порівняння, метафори), добирати і використовувати їх відповідно до мети власного висловлювання; уміти виявляти зміну емоційного забарвлення художнього твору, передавати динаміку почуттів під час словесного малювання, виразного читання, інсценізації уривків.

Аналіз уроків читання дав змогу встановити, що лексико-семантична робота в умовах інклюзії проводиться на різних етапах роботи з текстом:

- 1) На етапі підготовки до читання нового тексту;
- 2) Під час первинного читання;
- 3) Під час аналізу фактичного змісту тексту та обговорення змісту прочитаного (головних героїв, подій, зображених у тексті);
- 4) На етапі закріплення матеріалу.

Метою першого підготовчого (пропедевтичного) етапу є запобігання труднощів розуміння прочитаного шляхом пояснення значень незнайомих слів.

На другому етапі під час читання тексту уточнюється розуміння значення слів шляхом введення його в речення з тексту.

На третьому етапі відпрацьовується вміння вживати незнайомі слова у зв'язному мовленні. Разом з цим визначається мораль та головна думка тексту.

На етапі закріплення матеріалу повторюються найбільш важкі слова, що вводяться у склад речення.

Висновки. Корекція лексико-семантичних умінь сприяє значному поліпшенню як кількісного мовленнєвого запасу учнів, так і якісного удосконалення його змістовної сторони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма для дітей з важкими розладами мови. Читання підготовчий, 1–4 класи, I відділення. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. Київ : “Богдан”, 2002.
2. Програми загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення 2–4 класи. Українська мова. Київ : Богдана, 2006.
3. Ревуцька О. Виконання лексичних вправ молодшими школярами із тяжкими вадами мовлення. *Дефектологія*. 2002. № 2. С. 18–22.
4. Соботович Є. Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку. Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. Вип. 2. Київ : Актуальна освіта, 2005. С. 3–7.
5. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 2–11.
6. Тарасун В. В. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2000. № 2. С. 2–10.
7. Холодар І. О. Особливості порушення лексичної будови мовлення у молодших школярі із загальним недорозвиненням мовлення. *Підвищення ефективності логопедичної роботи в умовах здійснення дошкільної та початкової освіти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Херсон : Айлант, 2006. С. 95–99.

УДК 376-056.264-053.5:373.3

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПОДОЛАННЯ ЗАЇКАННЯ

Олефір Ольга,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,

Демідова Наталія, студентка,

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

Одним з тяжких порушень мовлення є заїкання, що проявляється не тільки в мовленнєвих судамах, а й супроводжується специфічними психічними розладами. Комплексний підхід враховує ці особливості, залучаючи до корекційного процесу фахівців з різних галузей. У статті описані напрями подолання заїкання з врахуванням нинішнього воєнного стану.